

8. Гальскова Н.Д. Процесс изучения иностранных языков в начальной школе / Н.Д. Гальскова, З.И. Никитенко // Иностранный язык в школе. – 2010. – № 3. – С. 11–15.

9. Головська І.В. Психолого-фізіологічні основи навчання англійської мови в початковій школі / І.В. Головська, І.П. Петренко // Вісник Житомирського державного університету. Серія «Педагогічні науки». – 2015. – Вип. 3 (81). – С. 21–15.

10. Гусак Л. Психологічні передумови асоціативного навчання іноземної мови учнів першого класу / Л. Гусак // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2012. – Вип. 43. – С. 11–15.

11. Занков Л.В. Методика изучения иностранных языков / Л.В. Занков. – М. : Просвещение, 2002. – 309 с.

12. Леонтьев А.А. Психологические предпосылки овладения иностранным языком / А.А. Леонтьев // Иностранный язык в школе. – 2011. – № 2. – С. 22–26.

УДК 159.922.7

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВНЗ

Каткова Т.А., магістр психології,
старший викладач кафедри психології
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Варіна Г.Б., магістр психології,
старший викладач кафедри психології
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У статті проаналізовано наукові підходи до проблеми розвитку комунікативних умінь студентів під час навчання у вищому навчальному закладі. Розглянуто вплив навчання у вищому навчальному закладі на результативність процесу розвитку комунікативних умінь студентів.

Ключові слова: ідентифікація, мислення, комунікація, комунікативні вміння, комунікативна компетентність, міжособистісні взаємини, спілкування, самооцінка.

В статье проанализированы научные подходы к проблеме развития коммуникативных умений студентов при обучении в высшем учебном заведении. Рассмотрено влияние обучения в высшем учебном заведении на результативность процесса развития коммуникативных умений студента.

Ключевые слова: идентификация, мышление, коммуникация, коммуникативные умения, коммуникативная компетентность, межличностные отношения, общение, самооценка.

Katkova T.A., Varina A.B. DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS OF STUDENTS SPECIALTIES PSYCHOLOGICAL WHILE STUDYING AT UNIVERSITY

The article analyzes the scientific approaches to the problem of development of communicative abilities of students in higher educational institutions. The influence of teaching in the university on the effectiveness of the process of developing the communicative skills of the student is examined.

Key words: identification, thinking, communication, communicative skills, communicative competence, interpersonal relationships, communication, self-esteem.

Постановка проблеми. Вища освіта в Україні переживає кардинальні перетворення. Це стосується як упровадження новітніх форм організації навчального процесу (кредитно-модульна система, дистанційна освіта, інтерактивні методи навчання тощо), так і перегляду самого його змісту. Європейська інтеграція, курс на яку взяла наша держава, вимагає від вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) підготовки фахівців, здатних до роботи за умов постіндустріального та інформаційного суспільства, яким є сучасна світова спільнота [6, с. 5].

Суспільство являє собою якісну та багаторівневу систему ставлень людини до світу. Воно включає не лише ставлення людини до предметного світу, а й до інших людей, з якими вона вступає в прямі й опосередковані контакти, тобто спілкування. Тому спілкування та комунікативні вміння студентів є пріоритетним компонентом у професійній підготовці. За умов орієнтації ВЗО на всебічний і гармонійний розвиток особистості, посилення зв'язку змісту навчання з обраною професією особливого значення для формування мовної й мовленнєвої компетенції студентів набуває

вдосконалення комунікативних умінь ще на етапі навчання у виші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема комунікації розглядається в загальнотеоретичних положеннях наукової психології про сутність особистості, закономірності її становлення та розвитку (Г.С. Абрамова, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, І.С. Кон, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, А.О. Реан, В.В. Рибалка); теоріях комунікативної компетентності як багатомірного феномена (Б.Д. Ельконін, А.К. Маркова, О.О. Леонтьєв, В.О. Петровська та ін.); наукових підходах до формування комунікативних умінь засобами соціально-психологічного тренінгу (М.М. Васильєв, Ю.М. Жуков, В.П. Захаров, О.В. Сидоренко).

Постановка завдання. Виходячи з актуальності зазначеної проблеми, розвиток комунікативних умінь студентів посідає сьогодні одне з центральних місць у суспільстві, адже знання у вигляді інформації перетворилися останніми десятиріччями на головний фактор подальшого розвитку людства. За таких умов на вищу школу покладається важлива місія підготовки майбутніх фахівців до життєдіяльності в межах інформаційного простору, формування в них здатності успішно організувати ділову комунікацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема мовленнєвої підготовки майбутнього спеціаліста включає в себе поняття мовленнєвої компетенції. Вона сьогодні є однією з провідних базисних характеристик особистості, одним із найважливіших виявів її цілісності й самодостатності. Варто зазначити, що сьогодні конкурентоспроможними є ті фахівці, які володіють не лише відмінними теоретичними та практичними знаннями, а й мають добре розвинуті комунікативні здібності. Тому виникла потреба у кваліфікованих працівниках, які здатні взаємодіяти, налагоджувати ділові стосунки з партнерами, долати комунікативні бар'єри, організувати людей на досягнення спільної мети. Тому система освіти повинна забезпечувати формування комунікативних умінь студентів у ВНЗ. Саме комунікація та комунікативні вміння забезпечують здійснення будь-якої професійної й фахової діяльності. Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь й навичок, що забезпечують ефективне спілкування [5, с. 125]. Вона передбачає вміння змінювати глибину та коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера по спілкуванню.

Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Якщо спиратися на прийняту в соціальній психології структуру спілкування, що включає перцептивний, комунікативний та інтерактивний аспекти, то комунікативну компетентність можна розглядати як складник спілкування. Тоді комунікативний процес розуміється як «інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами з урахуванням відношень між партнерами» [3].

Отже, комунікативна компетентність постає як структурний феномен, що містить як складники цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички.

В.Я. Ляудіс, О.М. Матюшкін, Я.О. Пономарьов виділяють два типи діяльності й, відповідно, два типи завдань: творчі й рутинні, що відображаються в аналізі процесу спілкування. Ситуація, яка потребує виходу за межі стереотипів, установок, ролей, що склалися, завжди передбачає продуктивне спілкування. Репродуктивне, або стандартизоване спілкування передбачає взаємодію «за стандартом», «за сценарієм». Можна говорити також про зовнішнє, поведінкове, оперативно-технічне й індивідуально-значеннєве спілкування [10].

В.Ф. Хміль розрізняє конвенційне, примітивне, маніпулятивне, стандартизоване, ігрове, ділове та духовне спілкування [11].

Головною якісною характеристикою всіх «психологічних інструментів» вважається «загальна спрямованість» на людину, що, у свою чергу, є підставою ефективного спілкування. Орієнтація особистості насамперед на позитивні якості в іншій людині є важливою в ефективному спілкуванні, тому що вона сприяє розкриттю особистісного потенціалу людини, з якою ми спілкуємося. Підкреслюється роль пізнавальних процесів у структурі комунікативної компетентності, передусім мислення – здатність аналізувати вчинки, бачити мотиви, що спонукають до них. Умовою успішного спілкування людини з іншими людьми вважають соціально-психологічну перцепцію, яка включає ідентифікацію, емпатію, соціальну рефлексію [7].

Комунікативна компетентність включає не тільки особистісні властивості індивіда, а й певним чином організовані пізнавальні процеси та емоційну сферу. Одним зі складників комунікативної компетентності є вміння усвідомлювати й долати комунікативні бар'єри. Такі бар'єри можуть виникати, наприклад, у разі відсутності розуміння ситуації спілкування, що викликається розходженнями між партнерами. Бар'єри в ко-

мунікації можуть мати також психологічний характер, відображаючи індивідуальні психологічні особливості тих, хто спілкується, їхні сформовані взаємини: від дружби до ворожості щодо один одного. Передача будь-якої інформації можлива лише за допомогою знаків, точніше, знакових систем. Розрізняють вербальну й невербальну комунікації, що використовують різноманітні знакові системи. Відповідно до цього, можна виділити вербальний і невербальний рівень комунікативного складника компетентності в спілкуванні. Вербальна комунікація використовує як знакову систему людську вимову та систему фонетичних звуків [4, с. 103].

Компетентність постає як інтегральна якість особистості, що виконує функцію адаптації й адекватного функціонування особистості в соціумі, містить у собі установки, стереотипи, позиції спілкування, ролі, цінності тощо особистості, «інструмент, що рефлексує», творчий потенціал особистості.

Питання про розвиток комунікативної компетентності можна розглядати в двох аспектах: по-перше, в процесі соціалізації й виховання; по-друге, як засіб спеціально організованого соціально-психологічного тренінгу. Людина черпає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і зорових форм, як символічних, так і образних, що дає їй можливість синтезувати, класифікувати різноманітні епізоди соціальної взаємодії. Зрозуміло, що в ході стихійного оволодіння «мовою» соціально-перцептивної сфери можуть утворюватись неадекватні пізнавальні схеми як причини неадекватних комунікативних дій, що, у свою чергу, може призвести до неефективності в ситуації спілкування. Найчастіше це відбувається за умови «однобокого» залучення людини до специфічної субкультури, освоєння нею лише окремих прошарків культурного багатства, і тільки розширення сфери соціальних контактів і включення в нові канали комунікації можуть скорегувати наявні деформації [1].

Комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок. Ефективне спілкування завжди передбачає спонтанний і творчий процес, тому ефективне спілкування – це спілкування, що розвиває. Крім особистісних особливостей, до комунікативної компетентності входять особливості пізнавальних процесів та емоційної сфери. Загалом комунікативна компетентність пов'язана з адекватним

використанням усієї палітри можливостей. Аналіз поняття комунікативної компетентності дає змогу виявити проблеми обґрунтування критеріїв ефективного спілкування й адекватної відповідності форм спілкування та ситуації спілкування.

У процесі становлення особистості розвиток комунікативної компетентності має декілька джерел: ідентифікація з дорослим, засвоєння культурної спадщини, спостереження за поведінкою інших людей, проґравання в уяві комунікативних ситуацій. Сучасний стан суспільних процесів дає можливість констатувати той факт, що природне формування комунікативної компетентності не відповідає вимогам соціальної дійсності. Цю проблему допомагає вирішити цілеспрямоване формування комунікативної компетентності в процесі соціально-психологічного тренінгу. У вітчизняній соціальній психології існують дві підстави для побудови такого роду тренінгів: спрямованість на знаходження багатой і різноманітної палітри спілкування і тренінг психологічного консультування з труднощів у спілкуванні.

Міжособистісні взаємини не існують поза конкретними особливостями тієї чи іншої організації, але регулюються вони більшою мірою особистісними особливостями взаємодіючих людей. Їх взаємозв'язок може бути безпосередній або опосередкований і завжди супроводжується почуттям задоволеності/незадоволеності один одним. При цьому якщо когнітивний взаємозв'язок може не супроводжуватися поведінковою взаємодією, то емоційна взаємна залежність – невід'ємна умова будь-яких відносин людей. За офіційної організації відносин поведінковий компонент відіграє провідну роль у регулюванні міжособистісних відносин; за неофіційної організації основну регулювальну функцію виконує емоційний компонент. Важлива роль у формуванні міжособистісних відносин належить конкретним умовам, у яких люди спілкуються. Це пов'язано передусім із видами спільної діяльності, в ході якої встановлюються міжперсональні контакти, характером ситуацій, етнічним середовищем, матеріальними ресурсами тощо. Міжособистісні відносини можуть бути оцінними й дієвими. Вони детерміновані не стільки об'єктивно умовами, скільки суб'єктивно потребою в спілкуванні та її задоволенням [8].

Розвиток міжособистісних взаємин багато в чому зумовлюється особливостями тих, хто спілкується. До них належать стать, вік, національність, властивості темпераменту, стан здоров'я, професія,

досвід спілкування з людьми й деякі особистісні характеристики. Риси особистості, що впливають на поведінку людини в групі, досить різноманітні: до основних із них належать соціальна чутливість, сумлінність, міжособистісна орієнтація, соціальна і професійна надійність, емоційна стійкість тощо [9, с. 125].

Згідно із сучасним уявленням, соціально-психологічний феномен міжособистісних відносин справляє істотний вплив на індивідуальну й особливо спільну діяльність, їх стан і ступінь розвитку визначаються психологічними, соціальними та професійними факторами, нарешті, професійна придатність суб'єкта праці зумовлена тими індивідуально-психологічними особливостями його особистості, які формують і водночас відображаються в міжособистісних відносинах. Опорними та провідними вміннями спілкування в практичній діяльності є управління власним емоційним станом і емоційна ідентифікація з певною аудиторією. Перше з указаних умінь дійсно має важливе значення в професійному спілкуванні студентів. У другому ж випадку мова йде не про комунікативне вміння студента. Ідентифікацію, як стверджується в теоретичних дослідженнях психології спілкування, соціальної перцепції, треба розглядати як механізм розуміння іншої людини, тому варто вважати помилковим підхід до неї як до відповідного професійного вміння.

Зіставлення та аналіз суттєвих характеристик досліджуваних умінь дають змогу виділити певні їх групи, що потребують подальшого вивчення, а саме: мовленнєве спілкування, вміння оптимально будувати своє мовлення в психологічному плані, мовленнєвий вплив; володіння невербальними засобами спілкування; орієнтування у співрозмовникові, якість уваги, адекватне моделювання особистості учня, соціальна перцепція; вольові якості, тобто вміння управляти своєю поведінкою; спілкування на людях; творче самопочуття; орієнтування в умовах спілкування, орієнтування в ситуації спілкування; цілеспрямована організація спілкування й управління ним, правильне планування та здійснення системи комунікації, швидке й точне знаходження адекватних змісту акту спілкування комунікативних засобів; самопрезентація; завоювання ініціативи; організація «пристосувань»; професійний контакт; відчуття й підтримання зворотного зв'язку у спілкуванні.

З огляду на викладене, підкреслимо, що комунікативні вміння ми розглядаємо як вид професійних умінь, які забезпечують реалізацію компонентів спілкування. Осмис-

лення результатів аналізу досліджень дає змогу встановити елементи системи комунікативних умінь, які включають до свого складу мовленнєве вербальне спілкування; володіння немовленнєвими (невербальними) засобами, професійно-педагогічною увагою, соціальною перцепцією; орієнтування в ситуації спілкування; створення творчого самопочуття; установлення й підтримання зворотного зв'язку в спілкуванні; самопрезентація; використання «пристосувань»; завоювання ініціативи; побудову та реалізацію плану спілкування; володіння педагогічним контактом.

У дослідженні розвитку комунікативних умінь студентів психологічних спеціальностей брала участь студентська молодь. Базою дослідження був Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. Опитування проводилось серед студентів другого та четвертого курсів. Кількість опитованих – 42 респонденти. Більшість респондентів (37) жіночої статі.

Результати методики діагностики загального рівня комунікабельності мають такий вигляд: другий курс $X_{\text{сеп.}} = 14,35$ ($\sigma = 4,33$) і четвертий курс $X_{\text{сеп.}} = 15,72$ ($\sigma = 4,50$). Такі результати свідчать про те, що рівень комунікабельності в студентів четвертого та другого курсів знаходиться в межах норми (10 балів і вище). Це означає, що студенти допитливі, досить терплячі і спілкуванні з іншими, відстоюють свою позицію без зайвої запальності, вміють висловлювати свою думку по різних питаннях, охоче знайомляться з новими людьми та люблять брати участь у різних дискусіях. Це дуже хороші якості, які допомогатимуть студентам розвиватися в професійному плані та просуватися надалі по кар'єрній драбині.

Під час порівняння студентів другого та четвертого курсів зафіксовані статистично значимі відмінності за шкалами «комунікативні здібності» на рівні значимості $p = 0,041$ і «легкість спілкування» на рівні значимості $p = 0,018$, що може свідчити про їх позитивну динаміку протягом навчання студентів у ВНЗ. Однак за рештою показників їх значимих відмінностей не виявлено.

Результати порівняння середніх за критерієм U-Мана-Уїтні говорять про те, що за шкалами «потреба в спілкуванні», «широта спілкування», «ініціатива в спілкуванні», «виразність спілкування», «стійкість спілкування» та «комунікабельність» показники студентів другого й четвертого курсів статистично не відрізняються. А це свідчить про те, що ці вміння не можуть бути розвинуті стихійно.

Отже, в результаті проведеного дослідження ми визначили, що в середньому для студентів і четвертого, і другого курсів характерний середній рівень вияву комунікативних вмінь і комунікабельності. Однак цей рівень є недостатнім для якісного опанування ними професією та виконання професійних обов'язків. Рівень розвитку комунікативних вмінь і комунікабельності студентів другого курсу знаходиться дещо на нижчому рівні, ніж студентів четвертого курсу. Щоб покращити ці результати, необхідне впровадження програм психокорекційних впливів. У навчально-виховній практиці сучасних ВНЗ спеціальні психологічні методи активного впливу на особистість з метою професійної психокорекції її якостей поки що не набули широкого розповсюдження. Однак це, на нашу думку, забезпечило б цілеспрямований розвиток вмінь і навичок професійних взаємодій майбутнього спеціаліста, їх самопізнання. Практика часто показує суперечності між знаннями студента, набутими ним під час навчання у ВНЗ, і вміннями використовувати їх в умовах конкретної професійної діяльності, коли доводиться швидко приймати відповідальні рішення в нових, як правило, несподіваних ситуаціях. Пояснюється це в тому числі тим, що спілкування може успішно здійснюватися завдяки не тільки відповідній теоретичній підготовці фахівця, а й через озброєння його певними навичками та вміннями. Досвід свідчить, що, передаючи лише знання, навчити спілкування не можна. Щоб навчитися цього, людям треба спілкуватися, так формулюється одна з головних ідей соціально-психологічного тренінгу [2].

Ефективність тренінгу багато в чому залежить не тільки від адекватності здійснюваної тренером діагностики, а й від того, наскільки великим арсеналом засобів він володіє для досягнення тієї чи іншої мети.

Висновки з проведеного дослідження. Сьогодні категорії «спілкування» та «комунікація» в психологічній і педагогічній науках розглядаються як найбільш важливі сторони способу життя людини. Теоретичний аналіз літератури дає можливість уточнити й розмежувати названі категорії у вузькому розумінні термінів і визначити останнє як складний процес, у ході якого відбувається не лише обмін інформацією, а і її формування, кодування, декодування, уточнення, розвиток, тобто те, що людина думає перед тим, як виголосити інформацію, як саме висловити свою думку, як реагує на цю інформацію співрозмовник, як саме відбувається процес обговорення.

Проведене дослідження показало, що стихійний розвиток комунікативних вмінь протягом навчання у ВНЗ не здатний забезпечити студентам необхідний рівень комунікативного розвитку для якісного опанування професією та виконання професійних обов'язків. І, щоб пришвидшити цей процес і підвищити рівень комунікативної компетентності студентів і розвивати в них усвідомлення й готовність до майбутньої професійної діяльності, необхідно розробляти та впроваджувати програми психокорекційних впливів.

У навчально-виховній практиці сучасних ВНЗ спеціальні психологічні методи активного впливу на особистість з метою професійної психокорекції її якостей поки не набули широкого розповсюдження. Однак це, на нашу думку, забезпечило б цілеспрямований розвиток вмінь і навичок професійних взаємодій майбутнього спеціаліста, їх самопізнання. Соціально-психологічний тренінг як активна форма підготовки являє собою цілісну психолого-педагогічну систему, здатну допомагати людині в глибокому пізнанні нею як іншої людини, так і самої себе, своїх вмінь спілкуватись і впливати на інших.

Застосування розробленого нами тренінгу комунікативної компетентності під час підготовки студентів ВНЗ психологічних спеціальностей дасть змогу розвинути в них вміння організовувати свою взаємодію з іншими, розвинути комунікативні вміння, виробити навички професійного спілкування поведінки в дискусії.

Перспективи подальших досліджень ми пов'язуємо з поглибленим вивченням психологічних механізмів формування комунікативної компетентності в межах системи освіти; вивченням факторів, які заважають становленню достатнього рівня комунікативної компетентності; дослідженням ціннісно-мотиваційної зумовленості розвитку комунікативних вмінь молоді; розробленням новітніх програм розвитку комунікативних вмінь студентів психологічних спеціальностей в умовах ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю.Н. Емельянов. – Л. : ЛГУ, 1985. – 342 с.
2. Жуков Ю.М. Коммуникативный тренинг / Ю.М. Жуков. – М. : Гардарики, 2003. – 223 с.
3. Забродський М.М. Педагогічна психологія / М.М. Забродський. – К. : МАУП, 2000. – 102 с.
4. Зубарев О. Теоретичні засади витлумачення явища білінгвізму / О. Зубарев // Мовні і концептуальні картини світу : збірник наукових праць. –

К. : ВПЦ «Київський університет», 2007. – Вип. 21. – Ч. 1. – 308 с.

5. Касаткіна О.В. Розвиток комунікативної компетентності студентів на заняттях іноземної мови засобами комунікативних вправ / О.В. Касаткіна // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К., 2004. – Т. 6. – Вип. 5. – С. 125–130.

6. Кремень В.Г. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / В.Г. Кремень ; за ред. І.А. Зязюна. – К., 2002. – 636 с.

7. Кручек В.А. Розвиток комунікативних умінь студентів-аграрників / В.А. Кручек // Науковий вісник

Національного аграрного університету. – К. : 2001. – Вип. 37. – С. 342–346.

8. Максименко С.Д. Технологія спілкування. Психологічний інструментарій / С.Д. Максименко, М.М. Забродський. – К., 2005.

9. Мусатов С.О. Педагогічна комунікація в людському бутті та професійній діяльності / С.О. Мусатов // Сучасний вчитель як суб'єкт педагогічної комунікації : [науково-методичний посібник] / за ред. С.О. Мусатова. – К. : Наукова думка, 2003. – С. 120–138.

10. Хинш Р. Соціальна компетенція / Р. Хинш, С. Витманн. – Х. : Гуманит. центр, 2005. – 192 с.

11. Хміль Ф.І. Ділове спілкування / Ф.І. Хміль. – К. : Академвидав, 2004. – 280 с.

УДК 159.923.2

СПЕЦИФІКА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «САМОРОЗВИТОК»

Кетлер-Митницька Т.С.,
старший викладач кафедри природничо-наукових дисциплін
КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

У статті проаналізовано визначення ключових понять, подібних до поняття саморозвитку, а саме: самовдосконалення, самореалізація, самоактуалізація, самовиховання, особистісне зростання, саморегуляція; виявлено їх специфіку та аспекти саморозвитку, які вони уточнюють.

Ключові слова: саморозвиток, самовдосконалення, самореалізація, самоактуалізація, самовиховання, особистісне зростання, саморегуляція.

В статье проанализированы определения ключевых понятий, подобных понятию саморазвития, а именно: самосовершенствование, самореализация, самоактуализация, самовоспитание, личностный рост, саморегуляция; выявлена их специфика и аспекты саморазвития, которые они уточняют.

Ключевые слова: саморазвитие, самосовершенствование, самореализация, самоактуализация, самовоспитание, личностный рост.

Ketler-Mytnytska T.S. SPECIFICITY OF THE DEFINITION OF “SELF-DEVELOPMENT”

Definitions of key concepts similar to the concept of self-development, specifically self-improvement, self-realization, self-actualization, self-education, personal growth, self-regulation, are analyzed; their specificity and clarified aspects of self-development are revealed.

Key words: self-development, self-improvement, self-realization, self-actualization, self-education, personal growth, self-regulation.

Постановка проблеми. Поняття саморозвитку є міждисциплінарним і розглядається в межах різних галузей знань: психології, філософії, педагогіки, акмеології, природничо-наукових наук, менеджменту. Саморозвиток розуміється як процес, результат, особистісна властивість. У зв'язку з багатоплановістю цього феномена під час аналізу психологічної літератури з теми дослідження виявлена проблема понятійно-термінологічної невизначеності. У психологічній літературі поняття «саморозвиток» (self-development) уживається як синонім до понять «самореалізація» (self-realization), «реалізація своїх можливостей» (realization of one's own potential possibilities), «самоак-

туалізація» (self-actualization), «самоздійснення» (self-fulfilment) [6, с. 118]. Крім того, як синонімічні часто використовуються поняття «самовдосконалення», «самовиховання», «особистісне зростання», а під час аналізу організаційного аспекту – «саморегуляція».

Термін «саморозвиток», як й інші поняття зі складником «само-», передбачає внутрішні спонукання та регуляцію. С.Б. Кузікова виділила такі істотні характеристики процесу саморозвитку: самоактивність, тобто власна активність людини, спрямована на реалізацію її потенціалу; суб'єктність, тобто ініціативність і відповідальність; самотворення особистості; рух